

NEDİM GÜRSEL'İN AŞK VE İSYAN ROMANINDA ORYANTALİST SÖYLEM

Orientalist Discourse in Nedim Gürsel's novel *Love and Rebellion*

Enes ALİM*

ÖZ

Nedim Gürsel'in romanı *Aşk ve İsyân*, Voltaire'in *Candide* romanının parodisini yapan postmodern bir tarihî romandır. Roman, Voltaire'in kahramanı Candide'in İstanbul seyahatini, Lale Devri atmosferi içerisinde kurgulamaktadır. Nedim Gürsel, resmî tarih anlayışına karşı yeni tarihselci bir tutumla ele aldığı romanında Osmanlı toplumu özelinde Doğu'yu tasvir eder. Metnin ortaya koyduğu Doğu tasviri ile oryantalist külliyyatı oluşturan eserlerde ortaya konan Doğu tasviri pek çok açıdan örtüşmektedir. Hem içerik hem biçem itibarıyla Şarkiyatçı söylemden fazlasıyla etkilenen roman, Edward Said'in neşrettiği *Orientalism* başlıklı çalışmanın ışığında yorumlanmaya müsaittir. Edward Said dışında oryantalizm kavramının öncül metinlerini oluşturan Batı edebiyatına ait kurmaca ve kurmaca dışı eserlerde yer alan pek çok izlek, *Aşk ve İsyân* romanında farklı veçheleriyle yer almaktadır. Egzotiklik, şehvet düşkünlüğü, sapkınlık, şiddet, despotizm, gaddarlık gibi farklı izlekler, romanın muhtelif bölümlerinde vurgulanır ve Osmanlı/Şark yeniden kurgulanır. Böylece oryantalizmin üslubu olan oryantalist söylem, bir "öteki" anlatısı oluşturmaktadır. *Candide*'in başından geçenlerin meddah anlatıcı tarafından aktarıldığı *Aşk ve İsyân* romanı, söz konusu oryantalist imgelemi ortaya koyan metinlerden birisidir. Çalışmada *Aşk ve İsyân* romanının oryantalist muhayyileyi belirli izlekler üzerinden tekrar edip yeniden üretmesi ve Şark'ın temsil sorunu üstünde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Nedim Gürsel, *Aşk ve İsyân*, Voltaire, oryantalizm, Osmanlı.

ABSTRACT

Nedim Gürsel's novel *Love and Rebellion* is a postmodern historical novel parodying Voltaire's *Candide*. The novel, fictionalizes Voltaire's hero Candide's journey to Istanbul in the atmosphere of the Tulip Era. Nedim Gürsel, in her novel, which deals with the official history understanding with a new historicist attitude, describes the East in particular to the Ottoman society. The depiction of the East revealed in the text and the depiction of the East in the works that make up the Orientalist literature are similar in many respects. The novel, which is highly influenced by the Orientalist

* Doktora Öğrencisi. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye. E-posta: enesalim1@gmail.com. ORCID: 0000-0002-9842-8325.

discourse in terms of both content and style, is suitable for discussion in the light of Edward Said's study titled *Orientalism*. Apart from Edward Said, many themes in the fictional and non-fictional works of Western literature, which constitute the precursor texts of the concept of orientalism, take place in the novel *Love and Rebellion* with different aspects. Different themes such as exoticism, sensuality, perversion, violence, despotism, cruelty are emphasized in various parts of the novel and the Ottoman/Oriental fictionalized. Thus, the orientalist discourse, which is the style of orientalism, constitutes an "other" narrative. The novel *Love and Rebellion*, in which Candide's experiences are narrated by the narrator, is one of the texts that reveals the orientalist imagination in question. In the study, the novel's repetition and reproduction of the orientalist imagination through certain themes and the representation problem of the Orient are emphasized.

Keywords: Nedim Gürsel, Love and Rebellion, Voltaire, orientalism, Ottoman.

Giriş: Oryantalizm Kavramı

Edward Said'in 1978 yılında neşrettiği *Orientalism* başlıklı eleştirel çalışmasıyla birlikte geniş yankı uyandıran Şarkiyatçılık kavramı, Doğu'ya dair geniş bir bilgi dizgesini ifade etmektedir. Oryantalizmin kaynaklarını oluşturmuş saha imgesel eserlerden bilimsel çalışmalara varan geniş bir araştırma sahası olarak görünür. Edebiyat, filoloji, coğrafya, antropoloji, teoloji vs. gibi pek çok farklı alanda elde edilen Şark'a ait bilgiler, birbirlerini içerecek şekilde bir havuz oluşturmaktadır. Böylece oryantalizm, Şark'a ait her türlü bilgiyi kapsayan ve bunları verili bir biçimde tasnif eden akademik bir disiplini ifade eder hale gelmiştir.

Şark'a ait bilginin toplanması ve tasnife tabi tutularak akademik bir disiplin düzeyinde sunulması Oryantalizmin sadece yöntemini ifade etmektedir. Oysa oryantalizmin esas amacı ve çıkış noktası, Şark'a ait bilginin Şark'a karşı kullanılmasıdır. Şark'a ait bilgiler siyasi ve kültürel bir üstünlük iddiasıyla toplanır ve yine bu iddialara uygun biçimde sunulur. Oryantalizmin tarihinin sömürgeciliğin tarihine koşut bir şekilde inceleniyor oluşu da bu duruma paralel olarak düşünülmelidir. Oryantalizm, hem başladığı hem de geldiği nokta itibarıyla politik düzlemin dışında ele alınamaz hale gelmiştir.

Said'e göre oryantalizm, Şark'la ilgili saptamalar yapar ve Şark'a ilişkin görüşleri meşrulaştırır. Şark'ı betimler ve öğretir. Şark'a yerleşerek ve orayı yöneterek Şark'a egemen olur, Şark'ı yeniden yapılandırır. Son tahlilde oryantalizm, Şark üzerinde yetke kurmak için kullanılan bir "Batı biçimidir" (2017: 13). Edward Said'in ortaya koyduğu oryantalizm kavramına ve çalışmasına itirazlar da farklı düşünürler tarafından dillendirilmiştir. Said'in Şar-

kiyatçılığının en büyük eleştirilenlerinden birisi ve aynı zamanda İslam tarihçisi olan Bernard Lewis, Said'in Şark'ı anlatırken seçmiş olduğu seçkilerde Şark'ı küçümseme tutumunda olduğunu savunur (Türkbağ, 2002: 203). Lewis, bu eleştirilerini "The Questions of Orientalism" adlı makalesinde açıklamıştır. Hallaq, Said'in geniş yankı uyandıran eserine dair kapsamlı bir tahlil denemesine giriştiği çalışmasında Şarkiyatçılığın yanlış anlaşıldığını, Şarkiyatçılığın ideolojik semantiğinin alanında yaygın bir şekilde faal olan kaba siyasal sloganlar ve siyasi parolalar haline getirildiğini savunur (2020: 17). Hallaq, oryantalizmin Doğu'ya dair nesnel, bilimsel, akademik bir araştırma alanı olduğuna dair kuşku sahibidir. Oryantalizmin temelde ideoloji yüklü bir inşa olabileceğine dair şüpheler barındırdığını, bilimsel anlamda niteliklerinin muğlak şekilde konumlandırıldığını belirtir.

Genel anlamda Said'in *Şarkiyatçılık* çalışması farklı isimler tarafından polemik tarafı güçlü fakat objektif kriterlerden uzak oluşu, akademik tarafının güçsüz olması, Şark'ın neredeyse sadece Orta Doğu ile sınırlandırılıp Güneydoğu Asya ve Hindistan hakkında hiçbir şey söylememesi, ele aldığı kimi yazarlara hissi değerlendirmelerde bulunması, siyasi polemik amacı gütmesi, Batı'nın araştırdığı yerleri "kurbanlaştırması", feminist teorileri göz ardı etmesi vd. gibi pek çok eleştiriye muhatap olmuştur. Oryantalizm tartışmaları yakın dönemde de fikrî sahada kendisini göstermeye devam etmektedir. Bugün kimi araştırmacılar tarafından Said'in Şarkiyatçılığının tümdengelimci, tekdüze ve tutarlı, "tarih-aşırı bir söylem" olduğuna dair eleştiriler sürmektedir (Çırakman, 2002: 181).

Esasında Şarkiyatçılığın Edward Said'in çalışmalarıyla birlikte kavram-sallaşmasından çok daha önce bir "doğu mitinden" söz etmek mümkündür. Raymond Schwab'ın *La Renaissance Orientale* (Doğu Rönesansı) kitabının ön sözünde Doğu'nun Batı'ya etkisini yalnızca bir uzmanlık alanıyla - Şarkiyatçılık çalışmalarıyla- sınırlamanın yanlışlığı, Doğu'nun etkisinin Batı düşünce tarihinde en az Yunan ve Roma kadar önemli bir yeri olduğu savunulur. On dokuzuncu yüzyıldan sonra Batı'nın Doğu'ya karşı tavrı hayret dolu bir yabancılıktan, yukarıdan bakan bir takdire dönüşür. Schwab'a göre Avrupa romantiklerinin Doğu edebiyatını ilgi çekici bulmalarının altında Doğu edebiyatının romantik edebiyatın temasını destekleyecek bir çerçeveye sahip olması yatmaktadır (Parla, 2018: 18-19).

1. Oryantalist Söylem

Said'in en önemli kavramsal dayanaklarından biri olan ve biçemi işaret eden söylem kavramı, Michel Foucault'dan ödünç alınmıştır. Foucault, ikti-

darın hâkimiyetini koruması için söylemlere ihtiyaç duyduğunu savunur. Bu anlayışın temelinde bilgi ve iktidarın daima iç içe olduğu düşüncesi yatmaktadır. Aydınlanma felsefesinin bilgiyi iktidar ilişkilerinden bağımsız, nesnel bir çerçeveye yerleştirmesine karşın Foucault, hem iktidarla ayakta duran söylemlere gereksinimi nedeniyle hem de kullanımının stratejik olması nedeniyle bilgiyi bir iktidar olgusu olarak ele almaktadır (Deveci, 1999: 30). Dolayısıyla sahip olduğumuz bilgi ve düşünce, süreç içerisinde “söylem” halini alır ve teorik bir oluşumdan hareketle gücü temsil eden toplumsal bir işleve sahip olmaya başlar.

Söz konusu “söylem” kavramı (discourse), Foucault’da var olan ihtiyatlı kullanımının aksine Said’in paradigmasında serbestlikle ve değişik anlamlarıyla –“mentality”, “institution” veya “canonical tradition” gibi- kullanılmıştır (Mardin, 2002: 112). Buradan hareketle “oryantalist söylem” sosyal bilimler ve bilhassa edebi araştırmalarda kullanışlı bir perspektif sunmaktadır. Oryantalizmin biçemi olarak oryantalist söylem, Batı-Doğu karşıtlığına dayanmak zorundadır. Bu açıdan oryantalistin temelini oluşturan unsur, “öteki” söylemidir. Şark, “öteki” olarak kodlanır ve Şark’a ait her türlü bilgi, bir “tehdit unsuru” olarak ele alınır. Şarkiyatçılık, “Şark ile Garp arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayanan bir düşünme biçemi” olduğu için, Şark’a ait her bilginin zorunlu bir ötekileştirme sürecinden geçmesi gerekmektedir (Said, 2017: 12).

Şark’a dair ötekileştirmeyi sağlayan ve Şark’ın “temsil edilmesine” hizmet eden epistemolojik yığını oluşturan akademik Şarkiyatçılığın yanında yine aynı işlevleri yerine getiren imgesel eserler de dikkat çekmektedir. Sacy, Renan, Lane gibi klasik Şarkiyatçıların yanı sıra “edebi hacılar” ve seyahatler de imgesel bir Şark tasavvuruna hizmet etmişlerdir. Bu noktada edebi eserler, seyahatnameler, hatıratlar her ne kadar içlerinde kurmaca unsurlar barındırsalar da oryantalist söylemden bağımsız düşünülemezler.

Dante, Chateaubriand, Lamartine, Nerval, Flaubert, Byron gibi çeşitli şair ve yazarların Doğu maceraları üzerine ürettikleri eserler, çıkış noktaları ne olursa olsun vardıkları nokta itibarıyla ötekileştirici ve bilgi-iktidar ilişkisine dayanan bir oryantalist söyleme teslim olmuşlardır. Dahası, söz konusu oryantalist söylemi gerek muhayyileye gerekse gözleme dayalı pek çok detayla genişleterek geniş okur kitlelerine sunmuşlar ve Şark temsilini dolaşıma sokmuşlardır. Şark’ın politik emellerle bezenmiş “kimlik inşası” büyük ölçüde tamamlandığında ise ortaya tipik bir Şark imgesi çıkmış ve Şark, klişeler dışında konuşulamaz hale gelmiştir. Edward Said, bu sürece atfen “Şark’ın Şarklaştırılması” (Said, 2017: 114) tabirini kullanmıştır.

Söz konusu oryantalizm olduğunda edebi eserlerin tipik bir Şark imgesi oluşturma sürecinde son derece işlevsel olduğu gözlemlenmektedir. Şark'a ait bilgiyi dönüştürmekte ve yeniden üretmekte olan edebi eserler, oryantallizmin betimleyici tarafını oluştururlar. Bu noktada Şark'ın geçmişten günümüze nasıl betimlendiği ve edebi eserin -bilinçli ya da bilinçsiz- bu betimlemeyi ne ölçüde tekrar ettiği önemli bir husustur.

Byron, Hugo, Vigny, Musset ve sonraki süreçte Nerval, Flaubert, Balzac gibi yazar/şairler, "romantik mitkuruculuk" aracılığıyla Doğu'da yer alan doğa, güncel, açık seçik olanı yadsıyıp; ilkel ve gizemli olanın peşinde koşmuşlar, Doğu'yu tezatlar içerisinde yansıtmayı veya algılamayı seçmişlerdir (Parla, 2018: 24). Bu sürecin sonunda ise ebedi ve değişmez bir Doğu imgesi oluşturulmuştur. Öte yandan sömüren ve sömürülen tarafların beraklaşmasıyla beraber, Doğu ve Batı ilişkisinin edebiyattaki tezahürü efendiköle karşıtlığı şeklinde de kendisini göstermeye başlamıştır.

Bir anlamda oryantalist söylemin içselleştirilmesiyle oluşan self-oryantalist yönelim, Türk edebiyatında yazılan edebi metinlerde de sıkça karşımıza çıkmaktadır. Oryantalist söyleme yaslanan veya oryantalist söylemi besleyen bu türden romanları tespit etmek için eleştirel bir bakışa ihtiyaç duyulmaktadır. *Aşk ve İsyan*, Osmanlı coğrafyası ve toplumunu ele alış biçimiyle yer yer oryantalist söyleme yaslanmaktadır. Romanın tarihe bakışının da oryantalizm çerçevesinde tekrar değerlendirilmesi gerekmektedir.

2. Nedim Gürsel'in Tarihsel Romanları ve Oryantalizm

Nedim Gürsel'in romancılığının temelini oluşturan izleklerden birisi olan tarih, yazarın postmodern edebi yönelimini besleyen önemli bir kaynaktır. İstanbul'un fethi çerçevesinde Fatih Sultan Mehmet'in konu alındığı *Boğazkesen* romanı, Bellini ve Kamil Uzman karakterleri üzerinden iki farklı İstanbul'u ele alan ve Venedik-İstanbul ekseninde geçen *Resimli Dünya*, Nedim Gürsel'in "tarihî roman" başlığı altında sınıflandırabileceğimiz romanlarındandır. Bu romanlarda tarih, yeni tarihselci olarak nitelendirilebilecek bir anlayışla kurguya aktarılır. Bu anlayışa göre tarihin metin merkezli bir şekilde incelenmesi ve tarihî olayların oluştukları bağlamdan bağımsız ele alınması mümkün değildir.

Yeni tarihselcilik terimini ilk defa 1986 yılında *Towards a Poetics of Culture* adlı çalışmasıyla Stephen Greenblatt kullanmıştır. Bu akım özellikle Stephen Greenblatt'ın Rönesans dönemi İngiliz edebiyatı ve Shakespeare üzerine yaptığı çalışmalarla akademik ortamda tanınmaya başlar. Yeni tarihselcilik, farklı eleştirmenlerin elinde farklı yönelimler ve açılımlar yaşa-

yan, tanımlanması güç olan, bazılarınca postmodern tarih algılayışının içerisinde değerlendirilen ve farklı ya da yeni bir şey sunmadığı düşünülen, yine bazı eleştirmenlerce farklılığını açıkça belli eden bir eleştirel yaklaşım biçimidir (Geçikli, 2016: 178).

Yeni tarihselci anlayışta tarih, onu kayda geçiren insanların duyguları ve devrin hâkim ideolojisinden ayrı düşünülemez bir inceleme alanıdır. Tarihin saf gerçeği hiçbir zaman veremeyeceği iddiası, tarihin kurgusal tarafına da yeşil ışık yakmaktadır. Tarihçi, nesnel gerçekliği gelecek kuşaklara aktarmakla mükellef olsa da bunu hayata geçirmesi çok güçtür. Nesnellik iddiasını yadsıyan ve tarihin kurgusal tarafına ağırlık veren bu anlayış, Nedim Gürsel'in de tarihe bakışını yansıtmaktadır.

Nedim Gürsel'in tarihe bakışı –bilhassa Osmanlı tarihine–, resmî tarih anlayışını sorgulayan ve tarihle hesaplaşma yoluna gitmek isteyen bir bakıştır. Bu hesaplaşma kimi romanlarında saldırgan bir söylemle gerçekleşir. Bu sebeple yazarın kimi romanları –*Boğazkesen*, *Allah'ın Kızları*– edebi kamuoyunda ciddi tartışmalara yol açmıştır.

Yazarın tarihi ele alış biçiminde ve tarihle hesaplaşmasında başvurduğu kaynakların çoğu zaman Batılı kaynaklar olması; bilimsel sayılamayacak hatıratlara, tarihî vesikalara dayanması dikkat çekicidir. Nedim Gürsel, tarihle ve toplumla olan hesaplaşmasında zaman zaman oryantalist söyleme başvurmuştur. Romancılığının temelini oluşturan Doğu-Batı karşıtlığı, yazarı bu türden bir ikiliği besleyecek retorik bulmaya itmiş ve romanları, oryantalist söylemin sık sık kullandığı cinsellik, sapkınlık, şiddet, despotizm, egzotiklik, düzensizlik gibi izleklere dayanır hale gelmiştir. 2020 yılında yayımlanan *Aşk ve İsyân* romanında özellikle cinsellik ve şiddet bağlamında temel birtakım oryantalist izleklere rastlanmaktadır.

3. *Aşk ve İsyân*'da Oryantalist Söylemin İzleri

18. yüzyıl Fransa'sında Doğu'ya, İslam'a, Türk'e bakışı büyük ölçüde şekillendiren yazarların başında Voltaire gelmektedir (Kula, 2010: 29). Aydınlanma düşüncesini bütün unsurlarıyla sahiplenen Voltaire'in tek romanı olan *Candide* başta Türkler olmak üzere başka diğer uluslara ve oryantalizme dair pek çok ipucu içermektedir. Voltaire, Türkleri ve İslam'ı dönemin diğer yazarları dikkate alındığında görece daha olumlu tasvir etmesine karşın “yakıp yıkmak”, “sanatların düşmanı olmak”, “barbar Türklerin Ksenophon, Sokrat, Sophokles ve Euripides'in ülkesi” olan Yunanistan'dan kovulması gibi temaları da kullanır (Kula, 2010: 34). Nitekim Voltaire'in *Candide* anlatısının içerisinde yer alan ve Alman filozof Leibniz'i işaret eden kurgusal

karakterine, Yunanca “pan” ve “glossa” kelimelerinin birleşiminden oluşan “Pangloss” adını vermesi, yazarın Helenistik yöneliminin bir işareti sayılabilir.

Candide, dünyanın kötülük ve zalimlikle dolu olduğunu, “cennet” kavramının var olamayacağını gözler önüne sermek için Voltaire tarafından kaleme alınır. Voltaire’in Alman filozof Leibniz’in iyimserlik felsefesine karşı alaycı bir tutum sergilediği bu anlatısında savaş, kölelik, kendini beğenmişlik gibi kavramlara değinilir; mutluluğa ulaşmanın kendi çevresini düzeltmekle mümkün olacağı salık verilir. Bu anlatıda Voltaire, toplumlarda yaşanan aksaklıkları eleştirmek için alaycı anlatım tekniğiyle gerçekleri ele alırken zıtlıklara başvurur, söylenenlerin tam tersinin kast edilmesiyle gülünç durumlar eleştirel bir boyut kazanır (Özkaya, 2018). Anlatının başkişisi Candide, hikâyenin sonunda hocası Pangloss ile Cunegonde’u bulmaya geldiği İstanbul’da farklı tecrübeler yaşar ve anlatı, yazar tarafından ana fikrin açık edilmesiyle sona erer.

Aşk ve İsyan ise Voltaire’in *Candide* anlatısının kahramanı olan Candide’in İstanbul seyahatinin parodisini yapan tarihî romandır. Roman, Lale Devri’nin atmosferinde isyanları, iç karışıklıkları, taht kavgalarını, mikro-tarihçi bir bakış açısıyla her sınıftan ve meslekten insana ışık tutan pek çok bölümden oluşur. Romanın Nedim Gürsel’in diğer tarihsel romanlarına benzer şekilde *-Boğazkesen, Resimli Dünya-* aktüel zamana ait bir anlatıcısı vardır. Bu anlatıcı aktüel zamandan 1730’lara Candide’in serüvenini anlatan bir “iç anlatı”ya geçer. Candide’in maceralarına koşut şekilde sabık padişah III. Ahmet’ten hamam tellağı Turşucuzade Arnavut Hüsnü’ye, İspirizade Ahmet Efendi’den Köçek Kösnü’ye dek geniş kişi kadrosunun dilinden hikâyeler anlatılır. Roman, anlatıcının diğer roman kişilerinde de baskın şekilde kendisini hissettirmesi ve yer yer anakronizme varan göndermelerıyla sekteye uğrasa da post-modern edebi metinlere has bir çoğulcu bakış açısı mevcuttur. Romanın anlatıcısı döneme uygun düşecek şekilde “meddah anlatıcı”dır. Bu meddah anlatıcının üslubuna uygun şekilde olaylar, abartmalar ve çeşitli kalıplarla birlikte hikâye edilir. Meddah anlatıcı roman boyunca adeta bir vakanüvis gibi tarihi yeniden yazmaktadır. Bu yeniden yazım sürecinde de metni oluşturan yazarın tercihlerine bağlı şekilde hareket edilir ve roman, oryantalist söylemden ödünç aldığı bazı izlekleri kullanır.

3.1. Batı’nın Penceresinden Türkler

Batı’nın Doğu’yu kaleme alan anlatılarında, Doğu’yu Batı’dan farklılaştıran nitelikler kasıtlı olarak vurgulanmaktadır. Bu nitelikler sıklıkla iki unsur

ekseninde şekillenmektedir. İlki, Doğu'nun bir şehvet yatağı olduğuna dair ısrarlı iddiadır. İkincisi ise Doğu'nun atalarından miras almış oldukları şiddet ile biçimlenmiş despotizmdir (Kabbani, 1993: 14-15).

Voltaire'in kahramanı Candide'in İstanbul'a doğru yola çıkmadan önce Türkler hakkında bilgilerini gözden geçirdiği "Koca Sarıklı Pala Bıyıklı Türkler" başlıklı bölümde, Türkler hakkında bilinen şehir efsaneleri dikkat çeker. Lizbon'da yaşayan ve İstanbul'a da yolu düşmüş, başından talihsiz olaylar geçen bir yaşlı kadının naklettiğine göre yeniçeriler zapt ettikleri kalede rehlin tuttıkları prensesin "kaba etlerini" yemişlerdir: "Evet, savundukları kale Ruslar tarafından kuşatılınca, açlığa dayanamayan yeniçeriler düpedüz kaba etlerinden yemeye başlamışlardı soylu prensesi. Neyse ki Ruslar tez yetişip bu canavarlığa son vermişlerdi." (Gürsel, 2020: 35).

Candide'in "bu esef verici olay" dışında Türkler hakkında öğrendikleri bununla sınırlı değildir. Baron Thundertein-Tronk'un kitaplığında okudukları da yaşlı kadının söylediklerini doğrular niteliktedir. Baronun zengin kitaplığında yer alan gravürler yeniçerilere ait savaş tasvirlerini içerir. Bu silüetlerde askerlerin kılık kıyafetleri tasvir edilir. Daha sonra Candide'in eline Viyana kuşatmasını anlatan bir tarih kitabı geçer. Anlatıcı, Candide'in dilinden yeniçerilere ve Türklere bakışı açık bir oryantalist söylemle özetlemektedir:

Yeniçerilerin yürüyüşü tasvir ediliyordu gravürde. Kel kafalı, pala bıyıklıydılar. Bir tutam saç bırakmışlardı tepelerinde. Kitap, savaşta kellesi kopanların o bir tutam saçtan tutulup cesetleriyle birlikte gömüldüklerini yazıyordu. Demek ki bu dünyada olmasa bile öteki dünyada kafalarına gereksinimleri vardı. Neden acaba? Cennette hurileri baştan çıkarsınlar diye mi yoksa bu dünyada yaptıkları gibi gılmanlara bıyık bursunlar diye mi? Elleri palalarında olmadığı zaman hayalarındaydı (Gürsel, 2020: 36).

Yeniçeriler üzerinden şiddet, cehalet, şehvet düşkünlüğü, cinsel sapkınlık gibi tanımlamalar hazır bir paket halinde Candide'in "saf zihnine" zerk edilir. Bu satırların ardından Candide'in özlemle andığı hocası Pangloss'un, öğrencisine Türklerin Viyana seferi hakkında söyledikleri gelir. Burada Osmanlı ordusunun sadece yeniçeri ve bostancılardan ibaret olmadığı çeşitli kademelerinden bahsedilerek anlatılır.

Romanın "Şehr-i İstanbul" başlıklı bölümünde Candide, hayatının aşkı Cunegonde'yi aramak için geldiği İstanbul'da saatine bakar ve adeta kendisini kaleme alan anlatıcının farkına varır. Post-modern bir roman tekniğiyle üst kurmaca devreye girer. Anlatıcı bir "Doğu masalı" yazdığını belirtir:

Candide cebinden çıkarıp İsviçre marka saatine baktı. Kim bilir belki şu anda yaşlı bir yazar, başında peruk ayağında topuklu ayakkabılar, üzerinde beyaz gecelik, Lemman Gölü'ne karşı masasına oturmuş, hala yanan lambasının ışığında bir Doğu masalı yazmaktaydı. Kahramanların kan ve ateşle sınılandıkları, harlı ateşte yakıldıkları, kesik başların yerde yuvarlandığı, cellat çeşmelerinden oluk gibi kan aktığı ama yine de eğlenceli ve iyimser bir masal (Gürsel, 2020: 96).

Romanın amacı ve üslubunun deklare edildiği bu satırlar Osmanlı'ya ve Doğu'ya hangi pencereden baktığını ifade etmesi bakımından önemlidir. Anlatıcı Cenevre'de Voltaire'in izlerini taşıyan bir evde göle karşı bir "Doğu masalı" yazmaktadır. Roman, kaynağını aldığı ve beslendiği kaynak itibarıyla Batılı bir kalemden çıkan "Doğu masalıdır." Anlatıcının bu noktada daha önce yazılmış oryantalist külliyyatı tekrar edeceği veya yeniden dolaşıma sokacağı görülmektedir. Öte yandan anlatıcı, söz konusu Doğu masalının Türklere tam anlamıyla uymadığının da farkındadır. Oryantalist söylemin alışlagelmiş muhatabı Araplar, Hintliler veya diğer bölge halklarıdır. Dolaşısıyla Batı ve Doğu arasında sıkışıp kalmış Türkler için "Doğu masalı" yazmanın garip kaçtığı da ifade edilir.

Romanın "Hancı ile Yolcu" başlıklı bölümünde 18. yüzyılda Osmanlı ordusunu modernize etmek için görevlendirilen Humbaracı Ahmed Paşa (Kont De Bonneval) hakkında söylenenler dikkat çekicidir. Anlatıcı, Humbaracı Ahmed Paşa'nın Osmanlı coğrafyasında yaşamasının sağlam bir gerekçesi olması gerektiğini düşünür:

Saf Oğlan Humbaracı'nın ününü duymuştu, ülkesine ve kralına ihanet etmeyeceğini biliyordu. Mutlaka bir gizli gerekçesi olmalıydı bu davranışının. Kim bilir belki o da sevdiği kadının peşinden gelmişti İstanbul'a, onu kaybetmek endişesiyle tepmişti bunca yolu. Evet, her isabetsiz davranışın anlaşılır, kabul edilebilir, geçerli bir gerekçesi olmalıydı. Mümkün olan dünyaların en iyisinde yaşamanın önkoşulu da işte buydu vesselam! (Gürsel, 2020: 108).

Oryantalist imgeleme göre Şark'ta yaşayan yabancıların Şark'ta yaşamak için mutlaka bir nedeni olmalıdır. Şark'ta yaşamak herhangi bir "görev" veya "gerekçe" yoksa katlanılabılır bir şey değildir. Edward Said'in *Şarkiyatçılık* kitabında bahsettiği üzere oryantalist imgelemede Şark'ta ikamet etmenin belli koşulları olmak zorundadır (Said, 2017). *Aşk ve İsyan*'da Doğu masalı yazan bir anlatıcının Humbaracı Ahmed Paşa'nın Osmanlı coğrafyasın-

da ikamet etmesini garipsemesi de şaşırtıcı değildir. Anlatıcı, yine aynı bölümde *Candide*'in "saflığı" üzerinden gördüğü her şeyi egzotikleştirmeye çalışır. İstanbul'da bulunan dilenciler bile dünyanın başka yerlerindeki dilencilerden farklıdır:

Bir mescidin köşesinde avuç açmış dilenciye sadaka vermek için elini cebine atıp para çıkardığında dilenci "Kâfirden akçe almam" diyerek sadakayı reddettiyse de *Candide* bozuntuya vermedi. Adamın bu davranışını gururuna yediremedi. "Sen kim oluyorsun da benden akçe almıyorsun!" diyerek üzerine de yürümedi. Gülümsemekle yetindi ve "Türklerin dilencileri bile bir tuhaf!" diye geçirdi içinden (Gürsel, 2020: 110).

Şark'ta gördüğü her detayı egzotikleştirme tavrı oryantalist seyyahlar da sıkça görülen bir tavidir. Bir zamanlar yolu Şark'a düşmüş olan *Voltaire*'in kahramanı *Candide*'in bu yönde bir tavır alması romanın iç tutarlılığı açısından doğal karşılanabilir. Daha önce Şark'a yolculuk eden seyyahların metinlerinde de dilenciler hususuna özel bir dikkat çekilmektedir. Roman, bu yönüyle bilindik söylemi tekrar etmektedir.

Romanın son kısımlarından birisi olan "Hancının Eski Gözdesiyle Yeni Zevcesi" başlıklı bölümde *Candide*, İstanbul'da kar yağmasını büyük bir şaşkınlıkla karşılamaktadır. *Candide* için İstanbul, Vestfalya'dan çok daha farklı bir masal diyarıdır: "O uykudayken kar yağmış, dünya beyaza kesmişti. Vestfalya'da olduğu gibi İstanbul'da da kar yağabileceği kırk yıl düşünse aklına gelmezdi. Bu kent kurşun kubbeleri, zümrüt yeşili denizi, hatta gerçekte olmayan çingiraklı develeri ve bedevileriyle bir Doğu masalıydı hayalinde." (Gürsel, 2020: 163).

Romanda bahsedilen İstanbul'un çingiraklı develeri ve bedevileriyle dolu bir coğrafya olarak tahayyülü güncelliğini hala koruyan ve kartpostalardan televizyon yapımlarına dek zaman zaman karşılaşılan bir oryantalist tahayyüldür. Bu tahayyülün romanda *Candide*'in zihninden tekrar ifade edilmesi dikkat çekicidir.

3.2. Şehvet Düşkünlüğü ve Sapkınlık

Aşk ve İsyan romanında oryantalist söylemin en belirgin örneği şehvet düşkünlüğüdür. Roman boyunca farklı tarihî veya kurmaca kişilikler üzerinden şehvet düşkünlüğü, cinsel sapkınlık vurgusu yapılır. Cinsellik hakkında neredeyse hiçbir bilgi ve tecrübesi olmayan "saf" *Candide*'in İstanbul'a yolculuğu esnasında yaşananlar ve İstanbul'da yaşadıkları arasında ciddi bir tezatlık kurulur. *Candide* sevdiği kadın *Cunegonde*'u bulmak adına yolla-

ra düşmüş, İstanbul'a yaptığı yolculuğu tetikleyen duygu "aşk" olmuştur. "Şehr-i İstanbul" bölümünde İstanbul'un dışil özellikleri öne çıkarılarak tasvir edilmesi dikkat çekicidir. İstanbul'un atmosferiyle Candide'in sevdiği kadın Cunegonde adeta birbirine karışır:

Yine Cunegonde'un hayali belirdi zihninde. (...) Cunegonde'u ilk kez böyle davetkâr görüyordu. Onun için çıkmıştı bu yolculuğa, peşinden yollara düşmüş, kendini şehr-i İstanbul'a doğru yelken açan bu geminin güvertesinde bulmuştu. Ve İstanbul da, sevgilisi gibi önüne serilmiş onu bekliyordu işte. O da Cunegonde kadar davetkâr ve şehvetliydi. Candide sonunda ufukta giderek yayılan, yayıldıkça dikey ve yatay çizgileri birbirine karışan, minareleri, kubbeleri, surları, burçları, kuleleriyle kendini ele veren, onu uzandığı döşekte sabırsızlıkla bekleyen İstanbul'da muradına erecek, kılıç artığı bir ordunun düşmana teslim olması gibi sevdiği, uğrunda bu uzun ve tehlikeli yolculuğu göze aldığı kadına teslim olacaktı. (Gürsel, 2020: 99).

Oryantalist imgelemde Şark her zaman dışil olarak tasvir edilir. Voltaire'in kahramanı Candide gibi Nerval de *Doğu'ya Yolculuk*'ta temelini "dışil" olarak kurduğu bir kültür ortamında "teklifsizce" gezinir (Said, 2017: 194). Şark, Nerval'in düşsel arayışını ve kayıp bir arzunun odağındaki o kaçıp giden kadını simgelemektedir. *Aşk ve İsyan*'da parodisi yapılan Candide'in öyküsünde de aynı durum geçerlidir. Şark, "davetkâr ve şehvetli" bir coğrafya olarak zihinlere yerleştirilir.

"Sultan Ahmet'in Maruzatı Devam Ediyor" başlıklı bölümde Osmanlı padişahı III. Ahmet'in cinselliğe düşkünlüğü vurgulanır. Romanın bütününde III. Ahmet'in şehvet düşkünlüğüne dair pek çok pasaj vardır. Lale Devri'nin padişahı, zevk ve sefaya düşkün şekilde tasvir edilir. Padişah, tahta çıkmadan önce, kafes yıllarında yaşadığı ölüm korkusuna rağmen ehlikeyif tavrından ödün vermez. Romanda Lale Devri'yle padişahı arasında kurulan bu benzerlikten daha önemli olan nokta, III. Ahmet'in dilinden aktarılan saray hayatıyla ilgili kurgusal yorumlardır. Oryantalist muhayyilenin cinsellik yüklü harem ve saray hayatı tasavvuruna yaslanan satırlar dikkat çekicidir:

Hayata tutunmak dedimse aklına ip falan gelmesin delikanlı, tutduğum cimaydı. Bu da ne demek diye sorma, bilmiyorsan bir bilene sor. Kan dökmeyi hiç sevmem, cenk etmeyi de. Ama cimaya bayılırım. Hele baharda ağaçlar çiçeğe durduğunda. Tahta çıkınca şehr-i İstanbul'un tüm saraylarında, kasırlarında, köşklerinde ve

döşeklerinde cima yaptım ama ölüm korkusuyla kafeste yaptığım cimaların tadı başkaydı (Gürsel, 2020: 87).

Romanda bahsedilen III. Ahmet'in Sadrazam Damat İbrahim Paşa ile zevk ve sefa âlemleri yapması (Gürsel, 2020: 44), devlet adamları ve paşaların farklı bölümlerde cinsel hayatlarından söz edilmesi romanın geneline sirayet etmiş olan şehvet düşkünlüğü izleğini güçlendirmektedir. III. Ahmet'in kendi hikâyesini Candide'e anlattığı, "helva sohbeti"nin gerçekleştiği bölümlerde Osmanlı hanedanında daha önceden tahta çıkan padişahların ekseriyeti kadın düşkünü şeklinde tasvir edilir. Bu bilgilerin kurmaca düzlemin dışında doğrulanabilir veya yanlışlanabilir olmasından ziyade anlatıcının Osmanlı tarihine ve Şark anlatısına eklediği "şehvet", "cinsellik" gibi izlekler bilinçli bir oryantalist söylemin sonucu gibi gözükmektedir.

Öte yandan romanın pek çok yerinde eşcinsel ilişkilere atıflar vardır. Dahası, rıza dışı gerçekleşen cinsel istismar, romanda en az şehvet düşkünlüğü kadar yer tutmaktadır. Romanın safdil kahramanı Candide, "İki Tellak Bir Salak" başlıklı bölümde Bayezid Hamamı'nda tellaklar tarafından cinsel istismara uğrar (Gürsel, 2020: 113). Kitabın "Turşucuzade Arnavut Hüsnü" başlığını taşıyan bölümünde hamamda çalışan bir "döşek yoldaşı" anlatılır. İsyancı Patrona Halil'in de arkadaşı olan Arnavut Hüsnü, hamamda rızası dışında "döşek yoldaşı" yapıldıktan sonra fuhuşa başlamıştır. Bu kısımda Şair Nedim'in Arnavut Hüsnü'yle olan münasebeti de kurmacaya dâhil olur. Turşucuzade Arnavut Hüsnü'nün hikâyesinin anlatıldığı bölümde olduğu gibi eşcinsel ilişkiye ve fuhuşa atıfların olduğu bir diğer bölüm de "Falaka ve Köçek Kösnü" başlıklı bölümdür (Gürsel, 2020: 147). Bu bölümde de cinsellik, sapkınlık ve şiddet izlekleri iç içe geçmiştir. Patrona Halil İsyanı'na giden sürecin muhatapları hamamlardan seçilen şahıslar tarafından aktarılır.

Oryantalist söylemin başvurduğu bu izleklerde Şark, eril bir bakış açısıyla değerlendirilir ve sınırsız şehvetin mekânı olur.¹ Şehvet düşkünlüğüne ek olarak Şark, oryantalist imgelemede cinsel sapkınlığa, homoseksüel yönelimlere açık bir coğrafyadır. *Aşk ve İsyân* romanının Şark'a, topluma ve tarihe bakışında oryantalist imgeleme örtüştüğü noktalardan biri de cinsellik etrafında dallanıp budaklanan meselelerdir.

¹ "Kadınlar, eril bir hayal gücünden çıkma yaratıklardır çoğu zaman. Sınırsız şehvetin ifadesidirler, enikonu aptaldırlar, hepsinden önemlisi isteklidirler. Flaubert'in Küçük Hanım'ı, ilgi çekmek üzere yeniliklerini Şark'tan devşiren pornografik romanlarda (örneğin, Pierre Louis'in Aphroditte'i) oldukça yaygın bir öge olan bu tür karikatürlerin ilk örneğidir." (Said, 2017: 220).

3.3. Şiddet, İşkence ve Gaddarlık

Romanın vurgulanan izleklerinden biri de şiddet meselesidir. Osmanlı tarihine alternatif bir açıdan bakmayı öneren yazar, *Aşk ve İsyan*'da, şiddetin en üst kademeden en alt kademeye dek Osmanlı toplumundaki yansımalarını ortaya koymak istemiştir. "Sultan III. Ahmet'in Hikâyesi" başlıklı bölümde isyanın bastırılması, isyancılarla iktidar arasında yaşanan kaotik olaylar, görevden azletmeler, sürgünler anlatılır. III. Ahmet'in azlettiği sadrazamların kimisi sürgüne gönderilir kimisi katledilir. Lale Devri'nin padişahı tahtta kaldığı süre içerisinde azlettirdiği sadrazam ve paşaları teker teker zihninden geçirmektedir.

Romanda devlet adamlarının maruz kaldığı şiddet, verilen ölüm fermanları dikkat çekse de hanedanın taht kavgalarında katledilen aile üyeleri de en az diğerleri kadar fazladır. Anlatıcının Osmanlı tarihine eleştirel bakışı "kardeş katli" meselesi üzerinden yürür. Anlatıcı gerçekliği bilinen ve gerçek olup olmadığı şaibeli pek çok malumatı birlikte sunarak tarihî kurmacayı "şiddet ve gaddarlığın tarihi" zemininde sunar. "Araya Giren Yazarın Felaket Tellallığı" başlıklı bölümde anlatıcı okura seslenerek yazdıklarının her satırının doğru olduğunu iddia eder: "Bütün bu bilgileri nereden elde ettiğimi merak ettiğine eminim. Seni fazla bekletmeden söyleyeyim öyleyse. Atalarımızın kaniyla yazılan anlı şanlı Osmanlı tarihinden elbette, nereden olacak. Hiç şaşırma, 'yok artık, bu kadarı da fazla' diyerek itiraz etme. Anlattığım her şey en küçük ayrıntısına dek doğrudur." (Gürsel, 2020: 71).

Anlatıcı her ne kadar anlattıklarının doğru olduğunu iddia etse de romanda geçen işkence tasvirlerinin yoğunluğu ve şiddet eylemlerinin ironik bir üslupla aktarılması, şiddet izleğinin "Doğu masalına" katkıda bulunmak için kullanılan oryantalist bir enstrüman olarak gözükmesine neden olur. "İsyan Günleri ve Zifaf Geceleri" bölümünde bulunan Şeyhülislam Feyzullah Efendi ve oğlunun katledilişinin detaylı tasviri (Gürsel, 2020: 77) bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Şiddetin muhatabı sadece devlet ricali veya isyancılar değildir, sıradan insanlar da şiddetten nasibini alır. Yatsı namazından sonra fenersiz gezdiği için falakaya yatırılan bir kadının (Gürsel, 2020: 150) yanı sıra "şeriatın öngördüğü yeterli tanık bulunamamış olmasına rağmen" zina suçu işlediğine hükmedilen başka bir kadının, başına işkembe geçirilip çırılçıplak soyularak katır üzerinde mahalle mahalle dolaştırılması (Gürsel, 2020: 64) şeklindeki işkence örnekleri de dikkat çekicidir.

Romanda *Candide*, tüm bu şiddet, işkence olaylarına ve gaddarlığa rağmen Osmanlı'da hayvanlara gösterilen merhamete şaşırılmamaktadır. Acıma duygusu ve şiddet arasında bir tezatlık kurulur:

Bu duygunun Türklerde yabancılardan daha fazla gelişmiş olmasına şaşırmadı *Candide*. Gözlerini kırpmadan cana kıyıyorlar, koskoca sadrazamlar ile paşaları baldırı çıplak haydutlar gibi ama 'siyaseten' ve sorgusuz sualsiz katlediyorlar, hile yapan esnafa aman vermeyip dükkânlarının tavanlarında sallandırıyorlar, süt emen şehzadeler ile küçük kardeşlerini cellada boğdurmakta hiç tereddüt etmiyorlar, ama kuşlara gelince yelkenleri suya indirip soğukta üşümesinler diye duvarlara küçümen köşkler, yuvalar yapıyorlardı (Gürsel, 2020: 150).

Şark, oryantalist imgelemde nedensiz şiddetin olduğu ve insan hayatının ucuz olarak görüldüğü coğrafyadır. Şarkiyatçılar bu durumun nedenlerine eğilmekten ziyade sonucu, şiddetin varlığını merkeze alıp bu durum üzerinden bir anlatı oluştururlar. *Aşk ve İsyan* romanında Osmanlı tarihinde yaşanan şiddetin dışında, Şark'la özdeş tutulmuş bir şiddet yönelimi de söz konusudur. Romanda şiddet, Batı ve Doğu mukayesesi içerisinde Batı'daki imparatorluklarda böyle bir şeyin görülmediği iddiasıyla yansıtılır. Bu kıyaslamasının oryantalist söylemle örtüştüğü görülmektedir.

Sonuç

Nedim Gürsel'in Osmanlı tarihini merkeze alan *Aşk ve İsyan* romanında 17. yüzyıl Osmanlı iktidarı ve toplumu, Lale Devri atmosferinde anlatılır. Roman, Voltaire'in ünlü anlatısı ve kahramanı *Candide*'in parodisi niteliğindedir. Romanın başkişisi olan *Candide*'in başından geçen maceralar, bu parodiye uygun biçimde postmodern edebi yönelimlere sahip bir "meddah anlatıcı" tarafından okura aktarılır. Nedim Gürsel, tarihî olguları ve olayları kurmaca evrene dâhil ederken alternatif bir tarih anlayışı oluşturmaya çalışır, romanın pek çok yerinde anlatıcının dilinden bu amacını deklare eder. *Aşk ve İsyan*'da oluşturulmaya çalışılan Osmanlı/Şark atmosferi ise oryantalist imgelemle ciddi ölçüde örtüşmektedir. Romanı "Doğu masalı" olarak tanımlayan yazar, bilinçli ya da bilinçsiz olarak oryantalist imgelemde yer alan izlekleri sıklıkla kullanmaktadır. Şark, önyargılara ve karşıtıklara dayalı biçimde şehvet düşkünlüğü, sapkınlık, şiddet, gaddarlık, analitik düşünce-deki noksanlık, gösterişçilik gibi oryantalist söylemde sıkça rastlanan kimi motiflerle ötekileştirilir. Şark'ın geniş bir parçasını temsil eden Osmanlı toplumunda bu motifler roman içerisinde uç örnekleriyle belirgin hale getirilir.

Anlatıcının nazarında Şark'ta yaşanan her şey egzotikleştirilmeye müsaittir. *Aşk ve İsyân* romanında da Candide karakteri üzerinden gördüğü her şeyi egzotikleştiren ve öteki olarak kodlayan bir söylem kullanılır.

Yazar, modern tarih yazıcılığının kronolojik, yekpare, merkezîyetçi anlatısının karşısında konumlanır gözükmektedir. Gürsel, yeni tarihselci olarak tavsif edilebilecek bir tutumla tarihin metinselliği üzerine yoğunlaşır, tarihin kurmaca yönünü vurgular ve nesnel bir tarih yazımının imkânsız olduğunu sezdirir. Bu noktada *Aşk ve İsyân* romanında postmodern roman tekniklerinin başat özelliklerinden biri olan çoğul anlatıcıya başvurulması ve anlatıcıların nesnel gerçekliği bulanıklaştırmaları, yeni tarihselci anlayışın postmodern roman teknikleriyle desteklenmesi bakımından dikkate değerdir. Nitekim postmodernizm, felsefesi itibarıyla tarih anlatılarını dağınık, düzensiz ve yorumlanabilir biçimde ele alıp kesinlik meselesine şüpheyile yaklaşmaktadır. Bu açıdan metin, tarihe bakış anlamında postmodernizm ve yeni tarihselci anlayış arasındaki organik bağı ortaya koymaktadır.

Aynı zamanda *Aşk ve İsyân*, Osmanlı ve Türk tarihini ele alış biçimiyle “resmî tarih” olarak adlandırılan bakış açısına karşı alternatif bir tarih yazımı iddiasını taşımaktadır. Alternatif tarih yazımı esnasında ise oryantalist söylemin kullanışlı izlekleri devreye sokulur. Bu noktada hem postmodernizmin hem de yeni tarihselciliğin doğasına aykırı şekilde, Şarkiyatçılığın yaygın kabulleri; şehvet düşkünlüğü, sapkınlıklar, işkence, gaddarlık vd. gibi izlekler romanda hâkim unsurlar olmaya başlar. Romanın vaat ettiği alternatif tarih yazımı, yeni tarihselci anlayışın ve postmodernizmin temel dinamiğine aykırı bir yöntemle, Şarkiyatçılığın “büyük anlatısı” sahiplenilerek gerçekleştirilir. Söz konusu durum metin içerisinde paradoksal bir vaziyet alır. Böylece romanda kurmacanın ve tarihî gerçekliğin iç içe geçtiği ve bulanıklaştığı o noktada, oryantalist söylem ayan olmaktadır. Leibniz'in “mümkün dünyaların en iyisi” fikrine karşı Voltaire tarafından yaratılan kurgusal Candide karakterinin hicvedilen “iyimserliği” ile oryantalistlerin Osmanlı ve Şark'a bakışlarında yer alan “kötümserliğinin” aynı romanda buluşmuş olması, metnin ikircikli yapısının bir başka veçhesini göstermektedir.

Kaynakça

- Çırakman, Aslı (2002). “Oryantalizmin Varsayımsal Temelleri: Fikri Sabit İmgelem ve Düşünce Tarihi”. *Doğu Batı*, 20: 181-199.
- Deveci, Cem (1999). “Foucault'nun İktidar Kavramlaştırmasında Siyasal Boyutun Ayrıştırılmazlığı”. *Doğu Batı*, 9: 23-39.

- Geçikli, Kubilay (2016). “Edebiyatta Yeni Tarihselcilik”. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40(1): 173-188.
- Gürsel, Nedim (2020). *Aşk ve İsyan*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Hallaq, Wael B. (2020). *Şarkiyatçılığı Yeniden Düşünmek: Modern Bilginin Eleştirisi*. Çev. Ahmet Demirhan. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Kabbani, Rana (1993). *Avrupa'nın Doğu İmajı*. Çev. Serpil Tuncer. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kula, Onur Bilge (2010). *Batı Felsefesinde Oryantalizm ve Türk İmgesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Mardin, Şerif (2002). “Oryantalizmin Hasıraltı Ettiği”. *Doğu Batı*, 20: 111-115.
- Özkaya, Emine (2018). “Voltaire’in Candide Eserinde Alaycı Nedensellikler”. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42(2): 117-125.
- Parla, Jale (2018). *Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Said, Edward (2017). *Şarkiyatçılık*. Çev. Berna Yıldırım. İstanbul: Metis Yayınları.
- Türkbağ, Ahmet Ulvi (2002). “Şark’a Dair: Miladının 24. Yılında Şarkiyatçılık”. *Doğu Batı*, 20: 203-211.
- Yeşilyurt, Şamil (2009). “Nedim Gürsel’in Romanlarının Yeni Tarihselci Bağlamda Okunması”. *Turkish Studies*, 4: 1899-2008.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.